

ORIGINALI I FALSIFIKATI IZ ISTE ŠTAMPARIJE

Serijske novčanice od 100, 500, 1000 i 5000 dinara sa datumom izdavanja 1. maja 1955. godine je, po mom mišljenju, jedna od grafički najljepših serija novčanica jugoslovenskog posleratnog perioda. Malo starijih čitalaca ne pamti crvenu stotku sa dubrovačkim motivom na poledini, zelenu žetelicu, železara Arifa Heralića iz Zenice na „juri” i zgradu savezne skupštine na plavoj pethiljadarci. Snažne i izražajne boje daju novčanicama osećaj punoće i masivnosti, a precizno graviranje i duboki reljefni pečat bili su jedna od najvažnijih i najsavremenijih zaštita od falsifikovanja u to vreme (slika 1).

Među kolekcionarima se dugo godina verovalo da serija nema mnogo posebnosti i odstupanja u štampi, papiru i numeraciji, kao što smo navikli kod prethodnih izdanja iz 1944. i 1946. godine. Postoje samo dva izdanja od hiljadu i pet hiljada dinara, gde su prve serije štampane bez, a kasnije sa dodatim brojem 2 u donjem desnom uglu prednje strane novčanice.

Slika 1: Novčanice sa datumom izdavanja 1. maja 1955. u redovnom opticaju su sve imale veći tip serijskih brojeva, kakvi su korišćeni i na novčanicama izdanja 1. maj 1963. i na prvim serijama novčanica izdatim 1. avgusta 1965.

Pored redovnih novčanica u opticaju, Narodna banka Federativne Narodne Republike Jugoslavije (NBJ) pripremila je i određenu količinu primeraka novčanica sa pretiskom SPECIMEN prilikom izdavanja novčanica, koje nisu štampane na nultoj seriji, već na običnim, već numerisanim novčanicama (slika 5).

Sve bi bilo u redu da se razne „novootkrivene“ novčanice iz ove serije nisu počele pojavljivati na numizmatičkom tržištu sredinom 1990-ih, a još bolje da se nisu našle i u katalozima. Tako u oba izdanja Potočnik i Štiblarovog kataloga Novac u Sloveniji[1] možemo pronaći novčanice serije iz 1955. Godine. numerisane manjim baroknim brojevima (slike 2 i 3) i još jednu varijantu specimena, ovoga puta na nultoj seriji (slika 6).

Uprkos činjenici da su ove „novootkrivene“ novčanice gotovo sigurno u potpunosti proizvedene u ZIN-u[2], na prvi pogled nešto nije u redu sa njima. Sve činjenice govore da su proizvedene sredinom devedesetih, najverovatnije neovlašćeno za prodaju na numizmatičkom tržištu. Ovde tvrdim da su ova dva projekta bila odvojena jedan od drugog, ili bar nisu direktno povezani. Novčanice sa finom baroknom numeracijom proizvedene su odvojeno od primeraka na nultoj seriji. Stoga ću o njima posebno raspravljati.

Najzamiljivije od svega, je da je u nedostatku ili nedostupnosti zvaničnih dokumenata najveću ulogu u otkrivanju neautentičnosti navedenih novčanica imala raznovrsnost štampe, odnosno gotovo nepregledno mnoštvo varijacija i nijansi u štampanju pojedinih novčanica, vrsta papira, hartije od vrednosti, niti, korišćene boje i forme numeratora u kasnijem periodu, do čega je došlo jer je NBJ sve vreme usavršavala zaštitu pa se čak i novčanice iste emisije iz više uzastopnih štampanja razlikuju u detaljima. Zbog toga biste pre očekivali da se ovi proizvodi izgube u gomili kao samo još jedna od mnogih varijacija, ali u stvari, oni su ono što ih čini prepoznatljivim.

Pored samih novčanica iz više privatnih kolekcija, kao izvor podataka za poređenje koristio sam Službeni glasnik sa najavama datuma opticaja i povlačenja novčanica, kao i dokumente, koje su bili zakačeni za pakete novih novčanica u štampariji i pomoću kojih je za svaki serijski broj moguće utvrditi ne samo datum već ponekad i smenu u kojoj je novčanica pripremljena u ZIN-u za otpremu u Narodnu banku Jugoslavije.

MALA BAROKNA NUMERACIJA NA NOVČANICAMA IZDATOM 1. MAJA 1955. GODINE

Pogledajmo prvo malu baroknu numeraciju na novčanicama izdatim 1. maja 1955. godine (slike 2 i 3).

Već nekoliko subjektivnih podataka navodi nas na razmišljanje:

1. Sećam se iz sopstvenog iskustva da se pomenute novčanice sa sitnom baroknom numeracijom nikada nisu pojavile u opticaju.

2. Navedene novčanice se pojavljuju na tržištu samo kao nove, nikad pohabane iz opticaja.

3. Po pravilu se na tržištu pojavljuju samo zanimljivi nizovi brojeva (000000, 000001, 111111, 123456, ...) koji se ne mogu detektovati, bar ne u tolikoj meri, sa bilo kojom drugom serijom jugoslovenskih novčanica (slika 2).

4. Jedan od dilera mi je čak spomenuo da ima nekoliko ovih novčanica koje su sve imale isti serijski broj i samo različite oznake slova.

5. Mala barokna numeracija se pojavljuje i na prvoj (bez) i drugoj (sa brojem 2 dole desno) seriji novčanica, pa čak i na novčanicama sličnog tipa od 1. maja 1963. (Slika 3).

6. Takođe, prema pričama trgovaca, novčanice su stigle iz Beograda 1995. godine.

7. Nenumerisane novčanice ove serije su se već ranije pojavile na tržištu, a one su savršene za ovakvu „doradu“ (slika 4).

Uz nedostupnost ili čak odsustvo bilo kakvih zvaničnih dokumenata, naravno, stvaraju se idealni uslovi za širenje neproverenih i neproverljivih priča koje prate ove novčanice. Bogata usmena tradicija širi se posebno među prodavcima na raznim numizmatičkim sajamovima. Tako možemo čuti da su novčanice štampane, numerisane i upakovane za distribuciju u opticaj, o čemu svedoče tragovi transparenta. Zatim pratimo teoriju da su možda novi brojači testirani na polovinama starih novčanica koje su tada već bile povučene iz opticaja. Čini se da je ova teorija najprihvatljivija, ali kasnije ćemo videti da ni ona ne stoji. Kao ni teorija da je ZIN već u vreme štampanja novčanica iz 1955. ili čak i ranije imao mali barokni tip numeratora. Da li to znači da deceniju ili više nije koristio skupu i teško dostupna opremu? Ovo je utoliko manje verovatno jer štamparija ne broji pojedinačne već isečene novčanice, već neisečene na cele polovine. Dakle, ne koristi samo jedan, već čitavu bateriju takvih numeratora. Samo su zanimljivi serijski brojevi, prema usmenom predanju, toliko masovni na tržištu jer su te novčanice „posebno odabrane i sačuvane za istoriju“. Ukratko, čaršijske priče treba da budu što verodostojnije kako bi potencijalni kupci ovih novčanica lakše naseli na njih.

Ali šta govore objektivniji podaci? To se najlakše može utvrditi analizom promena pojedinačnih karakteristika štampanih novčanica u naredne tri decenije.

NBJ je novčanice sa datumom izdavanja 1. maja 1955. godine stavila u opticaj 25. aprila 1957. godine[3]. Stodinarke je izbacio iz opticaja 31. januara 1968. godine[4], a ostale tri novčanice 31. decembra 1968. godine[5].

Slika 2: Mali barokni brojevi na novčanicama izdanja 1. maj 1955. su po pravilu odštampani sa zanimljivim rasporedom brojeva

Naknadno, stodinarke su mogle biti zamenjene do 30. aprila 1968. godine, a ostala tri apoena do 30. juna 1975. godine.

Prva stanica u hronologiji štampanja dinarskih novčanica koja je interesantna za predmetnu temu je 1965. godina. 31. jula te godine usvojen je zakon o apoenima dinara i prve nove novčanice bez dve nule. i sa datumom izdavanja 1. avgusta 1965. godine štampani su u drugoj polovini godine, da bi se 31. decembra obezbedila odgovarajuća količina novčanica za opticaj. Sve ove prve novčanice serije iz 1965. su još uvek bile numerisane većim tipom serijskih brojeva (slika 7), istim kao i one karakteristične za seriju iz 1955. i međuseriju od 1. maja 1963. To posredno potvrđuju i sve fotografije novčanica objavljenih u novinskim člancima tog vremena. Dakle, pre kraja 1965. ZIN sigurno nije koristio mali barokni numerator. Njime su numerisane samo kasnije serije novčanica izdanja iz 1965. u celini, prva serija nove novčanice od 100 dinara, koja je ušla u opticaj 1. aprila 1968. godine[6] i prva serija novčanica izdata 1. maja 1968. godine, koju je NBJ pustila u opticaj 1. novembra 1968. godine[7].

Kasnije serije novčanica izdanja iz 1968. i stodinarke iz 1965. godine, štampane najverovatnije od oko 1970. godine, već su numerisane novom vrstom većih glatkih brojeva. Sve novčanice od 500 dinara sa datumom izdavanja 1. VIII 1970 takođe su numerisane ovim numeratorom, a koje je NBJ pustila u opticaj 1. avgusta 1971[8]. Tako da je ZIN počeo da koristi mali barokne brojeve između 1966. i 1968. godine, a prestao je da ih koristi između 1970. i 1971. kada je počeo da koristi veće glatke brojeve.

Neću ovde navoditi sve detalje iz narednih godina, jer oni nisu merodavni za predmetne novčanice. Ali moram ponovo stati kod 1974. i 1975. godine. Tada su nastale nove novčanice od 20 i 1000 dinara[9], koje su zaokružile seriju, a istovremeno su ZIN i NBJ intenzivno radili na izradi dodatnih zaštitnih elemenata novčanica[10], što se i pokazalo kao neophodno, jer se godinu dana kasnije pojavio veoma uspešan falsifikat 500 dinara, najveće novčanice u to vreme, zbog greške u gravuri pod nazivom „Crna sora”. Među novim zaštitnim elementima najvažnije je uvođenje zaštitne niti u papiru i dodatno razvijanje štampe vidljive samo pod UV svetlom. Istovremeno, odlučili su i da pređu sa šestocifrenih na sedmocifrene serijske brojeve (slika 7), jer su se šestocifrenim numerisanjem dve novčanice – od 100 dinara iz 1955. i od 10 (novih) dinara iz 1968. – popunile sve raspoložive slovne oznake. Desetak ih je čak ušlo u rekonstrukciju od Serije AA pa nadalje, ali drugi put sa novim glatkim tipom numeratora za razliku od prvog kruga sa baroknim. Sve ovo je povezano sa upotrebom nove štamparske boje za numerisanje, koja od ovog trenutka svetli pod UV svetlom. A ovo je jedna od ključnih karakteristika koja pozicionira stvaranje razmatranih novčanica iz 1955. sa sitnim baroknim brojevima na vreme posle 1975. godine. Serijski broj na njima svetli pod UV svetlom, što ne bi trebalo da uradi da su novčanice numerisane pre 1975!

Ali ni tu se priča ne završava. Opet ću preskočiti skoro deceniju inače veoma zanimljivih događaja i zaustaviti se na trećoj ključnoj vremenskoj stanici u proleće 1983. Tada su štampane novčanice datuma 4. XI. 1981. Sve osim dvadesetice, koje su kasnije štampane, puštene su u promet 15. aprila 1983. godine[11]. Pažljiviji i zahtevniji kolekcionari znaju razliku u nijansi boje serijskih brojeva na ovim novčanicama. U prvoj seriji svih apoena, osim 20, serijski broj svetli malo tamnijom crvenom, recimo vinsko crvenom, pod UV svetlom. U kasnijoj seriji, štampanoj od leta 1983. pa nadalje i na svim dvadeseticama (puštenim u promet 26. decembra 1983.), u nešto svetlijoj nijansi cikle

crvene. Da bismo razlikovali nijansu, apsolutno nam je potrebna UV lampa, razlika nije vidljiva golim okom. Čak i ovo poređenje pomera razmatrane novčanice iz 1955. godine dalje u budućnost. Serijski broj na njima svetli pod UV svetlom u svetlijoj nijansi, koja je u upotrebi od 1983. godine na dalje, pa i na današnjim srpskim novčanicama. Dakle, dotične novčanice su sa sigurnošću numerisane najmanje tri decenije od izdavanja i najmanje 15 godina nakon što su povučene iz optičaja.

Nažalost, odavde više nemam opipljivo materijalno poređenje, ali zajedno sa izjavom prodavca da je novčanice dobio iz Beograda 1995. godine, kao i činjenica da ih ranije nije bilo na tržištu, sa veoma visokim stepenom verovatnoće ukazuje da su proizvedeni sredinom devedesetih godina prošlog veka sa najverovatnije svrhom prodaje

Slika 3: Pored novčanice iz 1955. godine, mali barokni serijski brojevi štampani su i na nedovršenim novčanicama od 1. maja 1963. godine.

na numizmatičkom tržištu. Činjenica je da su rađene u ZIN-u, sa pravim alatima i odgovarajućom bojom iz ove štamparije, ali nažalost iz različitih vremenskih perioda. Same novčanice (slika 4) štampane su pedesetih godina prošlog veka, numerator je iz druge polovine šezdesetih godina prošlog veka, a mastilo za njega je skoro sa prelaza milenijuma... I sigurno su proizvedene samovoljno bez ovlašćenja izdavaoca, jer je praktično nemoguće, a i besmisleno, da bi bilo koji dokument NBJ predvideo štampanje novčanica sa imenom države koja u to vreme nije postojala tri decenije. Čak i događaji u to vreme (ratovi u bivšim jugoslovenskim republikama, NATO bombardovanje Beograda, hiperinflacija i NBJ „čišćenje zaliha“ [12]) nagoveštavaju u tom pravcu. U kontekstu ovih uslova potrebno je razumeti njihovu proizvodnju i uklanjanje (otuđenje) iz ZIN-a.

Uprkos tome, predmetne novčanice su se odmah (nažalost potpuno nekritički) pojavile u katalogu Potočnik - Štiblar. Možda je to što Zmago Jelinčič u svom Katalogu novčanica jugoslovenskih zemalja iz 1988. godine [13] ne poznaje razmatrane novčanice izdanja od 1. maja 1955. sa sitnom baroknom numeracijom još jedan pokazatelj da ih u to vreme jednostavno nije bilo. Oni se takođe ne pominju u katalogima Željka Stojanovića iz 1994. i Borne Baraca iz 2002. godine [14].

U ovom trenutku sve kolekcionarske priče pomenute na početku, po redu padaju. I odmah se postavlja pitanje zašto bi ZIN uopšte sredinom devedesetih numerisao nenumerisane FNRJ novčanice iz 1955. Godine, sa svojih zaliha. Sigurno ne za optičaj u SRJ (ovo su kategorički poricali i ozbiljni beogradski numizmatičari), pošto je štamparija imala previše posla oko štampanja inflatornih novčanica u tom periodu. Stoga se nudi hipoteza da su zaposleni to radili samovoljno, ili u cilju profitabilne prodaje kolekcionarima, a ne treba zanemariti ni mogući uticaj tadašnjeg političkog vrha na NBJ. Novčanice same po sebi ne predstavljaju pravu retkost na numizmatičkom tržištu, pa ni u tome nema smisla. Po pronalasku da se na tržištu pojavljuju samo zanimljivi numerički nizovi serijskih brojeva (slike 2 i 3), stvar postaje razumljivija. Sakupljanje novčanica sa zanimljivim nizovima serijskih brojeva veoma je popularno širom sveta. I tu vidim glavni razlog njihovog stvaranja. Njihov proizvođač verovatno uopšte nije imao nameru da pravi novu verziju, već samo serijski broj zanimljiv po sadržaju ili na oko. Zato je bio toliko oprezan da je koristio jedan od starijih tipova numeratora koji su bili dostupni u ZIN-u, ali nije bio toliko oprezan da koristi pravi (slika 7).

Ili, što je još verovatnije, možda ZIN više nema originalne brojeve iz pedesetih, pa je novčanice numerisao sićušnim baroknim brojem iz druge polovine šezdesetih.

Tako dolazimo do zanimljivog zaključka, da su ove novčanice zapravo najverovatnije lažne, iako su napravljene u originalnoj štampariji, od originalnih materijala i sa originalnim alatima, ali nažalost iz različitih vremenskih perioda i bez ovlašćenja izdavaoca.

PRETISAK „SPECIMEN” NA NOVČANICAMA NULTE SERIJE IZDATIM 1. MAJA 1955.

Druga problematična grupa predmeta iste serije su novčanice nulte serije sa pretiskom SPECIMEN (slika 6). I ovde je reč o falsifikatu iz 1990-ih na originalnim nenumerisanim novčanicama iz štamparije (slika 4) sa neoriginalnom numeracijom i neoriginalnim pretiskom u originalnoj štampariji.

Slika 4: Na sajmovima kolekcionara često se u ponudi pojavljuju nedovršene, nenumerisane novčanice iz zaliha ZIN-a, od kojih su se pravili predmetni proizvodi.

Kada su puštene u promet novčanice iz serije 1955. godine, Narodna banka Jugoslavije izradila je i primerke sa natpisom SPECIMEN. U tu svrhu koristili su već numerisane obične novčanice, koje su dijagonalno štampane preko donjeg desnog ugla na prednjoj strani, a na poledini horizontalno neposredno ispod luka gornjeg okvira slike. Natpis SPECIMEN na njima je relativno mali (slika 5).

U autentičnost ovih primeraka novčanica možemo biti sigurni, jer su objavljeni, između ostalog, u katalogu stranih novčanica Državne banke SSSR-a sa godinom 1956[15], odnosno na dodatnim depozitnim listovima jula 1957. [16]. Naravno, primerci ove vrste su izuzetno laki za falsifikovanje, pa radi orijentacije navodim registarske brojeve novčanica objavljenih u ruskom katalogu, brojeve novčanica objavljenih u katalogu Potočnik - Štiblar i, u poslednjoj koloni, brojeve novčanica objavljenih u katalogu Potočnik - Štiblar.

Brojevi novčanica iz kolekcije Valerija Golovčenka iz Moskve, na čijem sajtu[17] su objavljeni i listovi iz pomenute knjige Državne banke SSSR:

100 dinara AD 115452 AD 115087 AD 115201
500 dinara AH 166452 AH 166075 AH 166251
1000 dinara BA 157957 BA 158088 BA 158090
5000 dinara AS 039705 AS 033068 AS 03339

Slika 5: Originalni primerci novčanica štampanih kada je serija izdata 1957. godine imaju mali pretisak SPECIMEN na inače redovno numerisanim novčanicama

Dva najveća apoena su bez broja 2 u donjem desnom uglu. Dakle, redni brojevi svih navedenih novčanica su očigledno iz prvog štampanja.

Ako možemo da budemo sigurni u originalnost i autentičnost ovih primeraka, to je bar sve dok je njihov broj negde u rang u gore navedenih, a nasuprot tome, primerci iste serije sa nultim serijskim brojem AA 000000 i velikim dijagonalni pretisak SPECIMEN-a preko cele novčanice su iste vrste falsifikata kao prethodno opisane novčanice sa finom baroknom numeracijom.

Na prvi pogled iznenađuje nas serijski broj ispisan glatkim slovima i brojevima. Naravno, prvo pomislimo na glatki šestocifreni numerator (slika 7), koji je bio u upotrebi između 1970. i 1975. Međutim, to je već neobično, jer su novčanice ovog tipa povučene iz optičaja još 1968. godine, kada ovaj tip numeratora još nije bio u upotrebi.

Malo pažljiviji pogled otkriva još jedan detalj. U numeratoru 1970-1975, razmaci između svih slova i brojeva su isti. Na dotičnim novčanicama razmak između slova i brojeva je nešto veći, pa čak i neobično veliki kod pethiljadarki. Uporednim poređenjem serijskih brojeva nulte serije sa serijskim brojevima novijih novčanica, ispostavlja se da je korišćen sedmocifreni numerator iz vremena posle 1974. godine, odnosno verzija sa širokim

slovima, koja inače nije bila u upotrebi pre 1980. godine. Na novčanicama nulte serije poslednja cifra je jednostavno uklonjena, dok je prva cifra uklonjena sa petiljadarke i tako se dobilo šest cifara. To potvrđuju i preciznija merenja širine i visine pojedinih slova i brojeva u različitim numeracijama.

Slika 6: Lažni primerci novčanica sa glatkim nultim serijskim brojevima i velikim pretiskom SPECIMEN preko cele novčanice, proizvedenim posle 1993. godine.

Slika 7: Poređenje serijskih brojeva: U prvoj koloni su brojevi iz perioda pre 1965. godine, između 1966. i 1970. godine i nulti broj odštampan na nedovršenim novčanicama. Druga i treća kolona prikazuju format rednovnog i odgovarajućih nultih serijskih brojeva glatkog tipa. Prvi je šestocifren broj iz perioda 1970-1975, druga dva reda su uska i široka slovnja verzija sedmocifrenog broja posle 1974. (široka posle 1980.), a poslednja dva su privremene konverzije ovog sedmocifrenog numeratora u šestocifreni broj da bi se napravio šestocifreni nulti niz na lažnim uzorcima.

Nažalost, nisam uspeo da ispitam uzorke novčanica nulte serije pod UV svetlom, ali to nije ni neophodno, jer su još preciznije datovane jednim drugim obeležjem. Natpis SPECIMEN ispisan je potpuno istim fontom kao na novčanicama SRJ i Republike Srpske nakon 1993. godine (slika 8). Još 1992. korišćen je drugačiji tip fonta.

Tako sa sigurnošću možemo reći da su primerci novčanica izdanja od 1. maja 1955. godine sa nultim serijskim brojem glatkog tipa proizvedeni 1993. godine ili kasnije, odnosno u vreme nereda i otuđenja iz trezora NBJ, pa prema tome isto kao i novčanice sa sitnim falsifikatima barokne numeracije iz originalne štamparije na originalnim nenumerisanim novčanicama.

Istovremeno, loše je što kolekcionari veoma skupo plaćaju ove bezvredne lažne proizvode. Najgore je to što neki autori takve više nego očigledno sumnjive proizvode jednostavno stavljaju uz obične novčanice bez imalo kritike. Jedina referenca u Potočnik-Štiblarovoj knjizi glasi: „Za primerak na nultoj seriji koriste se drugi brojioci”.

Slika 8: Font u pretisku SPECIMEN na lažnim uzorcima novčanica izdanja od 1. maja 1955. identičan je onom na ZIN novčanicama od 1993. nadalje.

Tako se među „falsifikate originalne štamparije“ namenjene isključivo izvlačenju novca iz džepova naivnih kolekcionara mogu uvrstiti sledeće novčanice iz Potočnik-Štiblarovog kataloga:

1. mala barokna numeracija: 063B-a, 063B-b, 064B. -a, 065C-a, 066B- a, 066D-a i 066D-b
2. primerak sa nultim serijskim brojem glatkog tipa: 063A-e, 064A-e, 065A-d i 066C-d

Nadam se da će ovo razmišljanje navesti i potencijalne kupce ovih i drugih sličnih sumnjivih proizvoda na razmišljanje. Da li su ovi predmeti u knjizi namerno ili samo zbog neznanja autora, neću elaborirati, jer svako može da ima svoje mišljenje o tome.

Summary

ORIGINALS AND FALSIFICATES FROM THE SAME PRINTERY

In the mid 1990s, some so called "new discovered varieties" of the banknotes from Federal Peoples Republic of Yugoslavia dated 1st May 1955 appeared. Actually, they are modern unauthorized reprints from the original Belgrade printing facility, produced illegally by the factory staff around 1993. There are two problematic series, both overprinted on the original unfinished banknotes without regular serial numbers taken from the printery's stock.

The first forgery is a set of four banknotes (100, 500, 1000 and 5000 dinars) dated 1st May 1955, which is numbered with smaller baroque style serial numbers. This serial number font has actually only been used between 1966 and 1970, almost a decade after issuing the original banknotes. Furthermore, numbering the banknotes with UV active ink was only in use after 1975, whereas the ink on these forgeries is bright under UV light. And finally the shade of the red ink is similar to the one used after summer 1983. According to some numismatic dealers, these "varieties" appeared on the market around 1995.

According to my opinion, the counterfeiters didn't want to produce a new variety, but interesting serial numbers (000000, 000001, 111111, 123456, etc.) only, which were to be sold to foreign advanced collectors for high premiums. But because they used a wrong serial number font, they accidentally produced a "new variety".

The second forgery is the specimen set of the same 1955 banknotes, overprinted on the zero series. Actually, the National Bank of Yugoslavia produced a number of contemporary specimens at the moment of issuing of the original banknotes. The original specimens have been overprinted with a very small word "SPECIMEN" on both sides of some regularly numbered banknotes. But the forgery has been overprinted on the zero series. First of all, the serial number AA 000000 has been added to the unfinished banknotes without regular serial number by removing one digit from the 7-digit serial number of the type actually used after 1980. The most noticeable is however a large "SPECIMEN" overprinting, which diagonally covers the whole banknote. The font of this overprint is exactly the same as the one actually used in the same printery for producing Yugoslavia and Republika Srpska specimens after 1993.

The most problematic is that all these forgeries have recently appeared in some numismatic catalogues along with regular banknotes and I'm afraid, it is just a question of time when they would find a way into the world's most used and popular Standard Catalog of World Banknotes by Albert Pick.

- [1] Andrej Potočnik, Stanislav Štiblar, Novac u Sloveniji, Ljubljana: Masta trade, 2007 i prošireni reprint Ljubljana: Masta trade, 2008
- [2] Zavod za izradu novčanica, Beograd
- [3] Uradni list FLRJ br. 17/1957
- [4] Službeni list SFRJ br. 49/1967
- [5] Službeni list SFRJ br. 40/1968
- [6] Službeni list SFRJ br. 8/1968
- [7] Službeni list SFRJ br. 44/1968
- [8] Službeni list SFRJ br. 28/1971
- [9] Službeni list SFRJ br. 71/1973, 66/1974, 1/1975, 55/1975 i 20/1976
- [10] Službeni list SFRJ br. 10/1977, 36/1977 i 57/1977
- [11] Željko Stojanović, Papirni novac Jugoslavije 1929-1994, Beograd: Narodna banka Jugoslavije, 1994, str. 175
- [12] Amer Sulejmanagić, Neke od rijetkih novčanica nekadašnje zajedničke države, Numizmatičke vijesti, br. 56, Zagreb, 2003, str. 229-236
- [13] Zmago Jelinčič, Katalog novčanica jugoslovenskih zemalja, deo 1 - redovna izdanja, Ljubljana, 1988.
- [14] Borna Barać, Papirni novac bivše Jugoslavije i zemalja na prostoru bivše Jugoslavije, Zagreb : Obol naklada doo, 2002
- [15] Gosudarstvennij bank SSSR, Directori of Foreign Currenci, 1956 [16] str. 452a, 452b, 454a, 454b, 456a, 456b, 456v, 456g (452a, 452b, 454a,